

REGISTERBLAD

Namn och datum: Jeanette Erlandsson (000618), Karin Hernborg (001031)

OMRÅDE AV RIKSINTRESSE FÖR NATURVÅRD I HALLANDS LÄN

Områdesnummer och namn: NN 43 JÄRNMÖLLE UTMARK

Kommun: Varberg

Karta: 5B NO

Läge:

Areal: 17 ha

Naturgeografisk region: 10 Södra Hallands kustland

Kust/havsregion:

Regionindelning för sjöar och vattendrag:

Agrara kulturlandskapsregioner:

Landskapsform: Slätt med relativ höjd lägre än 20 m.

Riksvärde:

Naturbetesmark	Flora
----------------	-------

Värdeomdöme: Naturbetesmarkerna vid Järnmölle utgör ett större parti välbetade gamla utmarker med i stort sett alla de kärlväxter man kan förvänta sig i en riktigt fin halländsk naturbetesmark. Välbevarade rester av kontinuerligt betad och okultiverad utmark är något mycket sällsynt i dagens halländska slättbygder. I området finns en mosaik av hävdgynnade vegetationstyper med art- och individrika växtsamhällena. Karaktärsskapande arter är bland annat slättergubbe, darrgräs, kattfot, brudbröd, jungfrulin, backtimjan, granspira, gråfibbla och ängsvädd.

Huvudkriterier:

- A Område som särskilt väl visar kulturlandskapets utveckling.
- C Sårbara eller hotade biotoper och arter.
- D Områden med mycket rik flora/fauna.

Förutsättningar för bevarande:

För att bevara områdets höga värden krävs fortsatt betesdrift. I söder finns vissa röjningsbehov. Områdets värden kan påverkas negativt av t ex minskad eller upphörd jordbruks/betesdrift, skogsplantering av jordbruksmark, energiskogsodling, igenväxning, spridning av gifter eller gödselmedel, bebyggelse, nydikning, täkt, luftledning, vägdragningar.

Säkerställande:

- Järnmölle utmarker är av Naturvårdsverket till regeringen föreslaget som Natura 2000-område (enligt art- och habitatdirektivet). Ligger för närvarande hos regeringen för beslut (010614).

Områdets huvuddrag:

Markerna vid Järnmölle är en natur- och kulturhistorisk skatt. Här finns ett större parti gamla utmarksbeten med i stort sett alla de arter man kan förvänta sig i en riktigt fin halländsk naturbetesmark.

Bosättningar vid Järnmölle finns belagda i skrift redan från 1200-talets början och i trakterna finns flera lämningar efter tidigmedeltida järnframställning. Kartor från tiden för storskifte och laga skifte vid slutet av 1790- till början av 1830-talet visar byn Järnmölle med två hemman och åkrar och ängar omgivna av socknens vidsträckta och öppna utmarker. Söder om Nils Mårtensgårds inäggörde sträckte de sig ett par kilometer åt söder och sydväst. Utmarkernas öppenhet skildras genom begrepp på den gamla kartan, bland annat "tuvig gräsmark", "stenig slättmark" och "ljungtuvor". De vidsträckta utmarkerna har sedan dess odlats upp. Åkrarna bibehåller landskapets öppenhet men de gamla naturbetesmarkerna och deras rika växt- och djurliv finns bara kvar i fragment.

Det finns en uppenbar geologisk förklaring till varför utmarkerna vid Järnmölle undgått uppodling och kultivering. Slättbygderna runt Tvååker och ut mot kusten består till största delen av flacka sand- och leravlagringar. I en linje mellan Brogård och Järnmölle övergår de tvärt i ett område med moränavlagringar som sträcker sig upp mot Järnvirke. Under nedisningens slutskede har ismassorna just i det här området gjort en tillfällig framryckning och skjutit upp tidigare avsatt morän i en handfull parallella ryggar - ändmoräner. Ryggarna som är låga och blockrika ligger i en nordväst-sydostlig riktning. Ändmoränernas blockighet har gjort dem för besvärliga att stenröja eller köra på, de har fått ligga kvar som betesmark.

Betesmarken vid Järnmölle ligger gömd i åkerlandskapet. Från den lilla vägen mellan Nils-Mårtensgård och Brogård får man först gå över öppna betesvallar, plötsligt uppenbarar sig den gamla utmarken. Spridda björkar, enbuskar och kantiga stenblock som sticker upp ur den välbetade och kullrigt tuviga grässvålen ger marken en säregen karaktär. Tuvorna har utvecklats under det månghundraåriga kontinuerliga betandet. Över stenar och med hjälp av tuvmyror har en allt tjockare grästörv med en ständigt kortbetad svål byggts upp.

Tuvigheten ger tillsammans med en varierande markfuktighet i området en mosaik av olika vegetationstyper med en enastående artrikedom. Uppe på tuvorna är marken torrare och här finns en torrhed- och torrängsflora med bland annat ljung, slåttergubbe, jungfrulin, kattfot i mängd, backtimjan, brudbröd och spåtistel. Mellan tuvorna och i ett större fuktigare parti växer en kortbetad fuktäng- och fukthedsflora med bland annat darrgräs, ängsvädd, klockljung, rikligt med granspira och inslag av nysört och klockgentiana. Hedfryle, ljungögontröst och fältgentiana tillhör de allra exklusivaste inslagen i markernas flora.

Insektsfaunan i området är inte inventerad men den stora örtrikedomen och den välbetade marken ger goda förutsättningar för framförallt marklevande skalbaggar och fjärilar.

Anmärkningar: Område nr 5 i naturvårdsprogram för Hallands län (Varbergs kommun).

Ingår i nationell bevarandeplan för odlingslandskapet (objekt 83-14/15) och i länsstyrelsens program för bevarande av natur- och kulturmiljövärden i odlingslandskapet (objekt 83-3).

Referenser: *Länsstyrelsen i Hallands län, 1994: Bevarandeprogram för odlingslandskapets natur- och kulturmiljövärden. Länsstyrelsen 1994:11. Halmstad.*

Länsstyrelsen i Hallands län, 1991: Ängs- och hagmarker i Varbergs kommun. Länsstyrelsen 1991:6. Halmstad.

Naturvårdsverket, 1996: Nationell bevarandeplan för odlingslandskapet. Stockholm.

Länsstyrelsen 1996. Naturvårdsprogram för Hallands län - Varbergs kommun.